

Wolfgang H. Fritze (1916-1991)¹

Wolfgang H. Fritze urodził się 16 kwietnia 1916² w Naumburgu nad Salą. Ojciec, doktor praw, Oskar Fritze (1873-1939) był radcą Pruskiego Sądu Kameralnego, matka – Martha z domu Pfeiffer (1879-1965). Po ukończeniu w 1934 r. gimnazjum³, Wolfgang zaczął studiować historię, germanistykę i filozofię, a także historię sztuki, historię prawa i prawo państwowe. Przewodnikami Fritzego na kolejnych etapach jego edukacji byli: Heinrich von Srbik i Otto Brunner w Wiedniu, Otto Hoetzsch i Max Vasmer w Berlinie, Edmund E. Stengel w Marburgu. Z inspiracji Ottona Hoetzscha miejsce filologii germańskiej rychło zajęła filologia słowiańska, co miało doniosłe znaczenie dla naukowej drogi Fritzego, tym bardziej, że wykazał się on znacznymi zdolnościami językowymi, opanowując język rosyjski i polski, a później także ukraiński i czeski. W latach 1936-1938 odbył obowiązkową służbę wojskową. Jeden semestr roku 1938/39 studiował w Wiedniu, dwa trymestry w roku 1939 w Berlinie. W grudniu 1939 r. został wcielony do *Wehrmachtu*, służył w służbie wywiadowczej *Luftwaffe*. Do NSDAP nie należał, a do nazistowskiej ideologii i praktyki miał stosunek bardzo krytyczny⁴. Szczegółów jego służby wojskowej nie znamy, nie wiemy, gdzie, kiedy i w jakich okolicznościach dostał się do niewoli, z której zwolniono go jesienią 1945 r. Podjął studia w Marburgu, wybierając w miejsce filozofii teologię ewangelicką (Robert Bultmann i Paul Tillich). Głównym przedmiotem studiów, któremu pozostał wierny do końca życia, była historia wieków średnich. Pod kierunkiem Edmunda E. Stengla, na podstawie obszernej monografii *Untersuchungen zur frühslawischen*

¹ Do biografii W. H. Fritzego zob. D. Kurze, Erinnerung an Wolfgang H. Fritze, w: W. H. Fritze, *Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte bis ins 7. Jahrhundert*, wyd., posłowie, nekrolog i spis publikacji D. Kurze, W. Schich, R. Schneider, Frankfurt/M. 1994 [Europäische Hochschulschriften III/581], s. 435-441 (na s. 430-434 znajduje się posłowie pióra Reinharda Schneidera, a na s. 442-460 starannie zestawiona przez Petera Bahla i Winfrieda Schicha bibliografia prac Fritzego) oraz nekrologi: W. Vogel, w: JBLG 42, 1991, s. 176-179; R. Hansen w: JGMOD 41, 1993, s. 549-551; L. Leciejewicz w: Sobótka 47, 1992, s. 576-577; A. Czacharowski w: ZH 58, 1993, z. 4, s. 201-203; J. Strzelczyk w: RH 58, 1992, s. 143-145.

² Daty dzieńnej nie jestem zupełnie pewien. Dietrich Kurze (Erinnerung, s. 435) podaje 24 kwietnia.

³ Istnieje w nauce rozbieżność także co do tego, gdzie Fritze uczęszczał do gimnazjum: w Naumburgu czy w Berlinie (tak D. Kurze).

⁴ Zob. przytoczony przez D. Kurzego (Erinnerung, s. 436) fragment listu Fritzego do prezydenta Wolnego Uniwersytetu w Berlinie z listopada 1979 r. oraz wiadomość o liście Fritzego, zamieszczonym na łamach „Frankfurter Allgemeine Zeitung” 15 marca 1988 r., w którym protestował przeciw bagatelizowaniu głośnej wówczas afery Kurta Waldheima związanej z jego działalnością podczas drugiej wojny światowej.

und frühfränkischen Geschichte bis ins 7. Jahrhundert uzyskał w 1951 r. doktorat. Do pracy tej jeszcze wrócimy, w tej chwili jedynie zaznaczymy, że z różnych względów, wśród których – oprócz obiektywnych trudności początku lat pięćdziesiątych oraz braku oficjalnego wymogu druku dysertacji doktorskich – bez wątpienia pewną rolę odegrała właściwa Fritzemu skromność połączona z autokrytycyzmem, dysertacja pozostała w maszynopisie. Stanowiło to znaczną stratę dla mediewistyki, nieliczne egzemplarze coraz bardziej zacytywanego maszynopisu w kilku bibliotekach niemieckich dostępne były, rzecz jasna, jedynie niewielu. Dysertacja ukazała się drukiem dopiero w 1994 r., ponad 40 lat po powstaniu i trzy lata po śmierci autora⁵, i mimo zrozumiałego postępu badań, w raczej zgodnej opinii uczonych niewiele straciła ze swojej wartości.

Powojenna kariera zawodowa W. H. Fritze nie rozwijała się zbyt łatwo. Początkowo nie mógł uzyskać stałego stanowiska akademickiego i musiał zadowolić się czasowymi kontraktami badawczymi w Instytucie Herdera w Marburgu oraz w *Deutsche Forschungsgemeinschaft*. Wreszcie w 1954 r. uzyskał stanowisko asystenta u Waltera Schlesingera na Wolnym Uniwersytecie w Berlinie Zachodnim, z którym jego kariera zawodowa i naukowa związała się odtąd nierozdzielnie. Habilitował się w 1959 r. na podstawie pracy *Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat*, opublikowanej w roku następnym⁶. Pozostaje ona do dziś jednym z najpoważniejszych i najobszerniejszych przedstawień dziejów i ustroju Związku Obodrzyckiego oraz niejako klasycznym wzorem studiów nad Słowiańszczyzną Połabską⁷. Stabilizację zawodową Fritze osiągnął w 1962 r., obejmując stanowisko jako *wissenschaftlicher Rat* w Instytucie Historycznym im. Fryderyka Meineckiego Wolnego Uniwersytetu, gdzie w 1965 r. został profesorem nadzwyczajnym. Propozycji objęcia katedry historii średniowiecznej na politechnice (*Technische Universität*) w Berlinie w 1970 r. nie przyjął; poza lojalnością wobec uniwersytetu prawdopodobnie zadecydowała o tym polityczna atmosfera i postawa lewicowej młodzieży. Berlin Zachodni należał bowiem do ośrodków akademickich najbardziej dotkniętych nastrojami i wystąpieniami zbuntowanej młodzieży⁸. W 1976 r. Fritze został inicjatorem i kierownikiem interdyscyplinarnej grupy roboczej *Germania Slavica*, która pod jego kierunkiem za inicjowała szereg nowatorskich przedsięwzięć naukowych mających na celu zbadać strefy przenikania się osadnictwa słowiańskiego i germańskiego we wczesnym średniowieczu, a które rezultaty zaowocowały sześcioma tomami serii wydawniczej pod nazwą identyczną z nazwą samej grupy⁹. Wolfgang H. Fritze był człon-

⁵ W. Fritze, *Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte*, Frankfurt/Main i in. 1994. Por. przyp. 1.

⁶ W pracy zbiorowej *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*, red. H. Ludat przy współudziale H. Jankuhha, W. Schlesingera i E. Schwarza, Giessen 1960, s. 141-219.

⁷ Wysoko ją ocenił Gerard Labuda w recenzji wspomnianej pracy zbiorowej: G. Labuda, *Z badań nad osadnictwem i ustrojem Słowian Połabskich*, SO 22, 1962, s. 313-326, zwł. 319-323.

⁸ Wolfgangowi Fritzemu nie oszczędzono, jak mi wiadomo, dotkliwych szykan osobistych.

⁹ O założeniach i celach projektu pisał W. H. Fritze w pierwszym tomie serii: *Germania Slavica. Zielsetzung und Arbeitsprogramm einer interdisziplinären Arbeitsgruppe*, w: *Germania Slavica* I, red.

kiem *Wissenschaftlichen Arbeitskreises für Mitteldeutschlands*, Komisji Historycznej w Berlinie, Rady Naukowej Instytutu Herdera w Marburgu, Berlińskiego Towarzystwa Naukowego, Komitetu UNESCO RFN do Popierania Studiów Sławistycznych oraz Komisji do Badań nad Starożytnościami Europy Środkowej i Północnej Akademii Nauk w Getyndze. Żywo interesował się postępem badań historycznych w Polsce i Czechach, utrzymywał bliskie kontakty z polskimi uczonymi (co przed 1989 r. nie było ani łatwe, ani oczywiste), organizował wspólne konferencje i przedsięwzięcia naukowe. Konferencje naukowe we Wrocławiu i Sobótce-Górcie w dniach 23-25 października 1990 r.¹⁰ oraz w Brandenburgii w dniach 4-7 września 1991 r. (dwa tygodnie przed śmiercią) były zapewne ostatnimi w jego życiu. Od dawna trapiiony chorobami, mógł jeszcze przed śmiercią cieszyć się z możliwości swobodnego podróżowania do kraju swojego dzieciństwa. Zmarł nagle w Berlinie 21 października 1991 r.

Część publikowanego dorobku W. H. Fritze doczekała się jeszcze za jego życia reedycji, zaopatrzonej w autokomentarz, zatytułowanej *Frühzeit zwischen Ostsee und Donau. Ausgewählte Beiträge zum geschichtlichen Werden im östlichen Mitteleuropa vom 6. bis zum 13. Jahrhundert*¹¹. Wczesne dzieje Słowian, zwłaszcza połabskich, można uznać za główną domenę badań Fritze. Zainaugurował ten nurt artykuł *Ostrogard bei Adam von Bremen* (Beiträge zur Namenforschung 1, 1949/1950, s. 201-204), w roku 1952 przedstawił (jak już wiemy, wtedy nieopublikowaną) marburską dysertację *Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte bis ins 7. Jahrhundert*¹², a równocześnie ukazały się dwa artykuły: *Beda über die Ostseeslaven* (ZfSP 21, 1952, s. 115-117)¹³ i *Die Datierung des Geographus Bavarus und die Stammesverfassung der Abodriten* (tamże, s. 326-342, przedruk: *Frühzeit*, s. 111-126, komentarz s. 438-440)¹⁴. Była to niejako zapowiedź opublikowanej w 1960 r. pracy habilitacyjnej o Związku Obodrzyckim. Kolejne prace Fritze

W. H. Fritze, Berlin 1980 [Berliner Historische Studien, 1], s. 11-40; zob. także artykuł: tenże, Die Begegnung von deutschem und slawischem Ethnikum im Bereich der hochmittelalterlichen deutschen Ostsiedlung. Mit besonderer Berücksichtigung des Forschungsprogramms "Germania Slavica" am Fachbereich Geschichtswissenschaften der Freien Universität Berlin, Siedlungsforschung. Archäologie – Geschichte – Geographie 2, 1984, s. 187-219, a także J. Strzelczyk, Germania Slavica, SO 37, 1980, s. 178-180; H.-D. Kahl, Germania Slavica. Ein neues Vorhaben zur deutsch-slawischen Geschichte in Mitteleuropa und seine Bedeutung für die Forschung der Ostalpenländer, MIÖG 89, 1981, s. 93-105; retrospektywnie: W. Schich, "Germania Slavica" – die ehemalige interdisziplinäre Arbeitsgruppe am Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universität Berlin, JGMOD 48, 2002 (wyd. 2003), s. 269-297. Co do kontynuacji tych badań w innych ramach organizacyjnych zob. pod koniec niniejszego tekstu.

¹⁰ Tematyką konferencji było *Spółczesność Śląska w monarchii wczesnopiastowskiej*. Fritze wygłosił referat pt. *Burg und Stamm in slawischer Zeit im Lichte des sogen. Geographus Bavarus und im Lichte der Bodenfunde* (zob. L. A. Tyszkiewicz w: Sobótka 46, 1991, s. 399 n.).

¹¹ Red. L. Kuchenbuch, W. Schich, Berlin 1982 [Berliner Historische Studien, 6 = Germania Slavica 3]. Polskie recenzje: J. Strzelczyk w: ZH 49, 1984, z. 2, s. 102-107; K. Myśliński w: RH 51, 1985, s. 120-124. Przy wyliczanych poniżej pracach będę zaznaczał, czy zostały przedrukowane, tym bardziej, że wspomniany autorski komentarz jest solidny i nieraz wskazuje na późniejszy rozwój poglądów.

¹² Co do spóźnionej publikacji zob. wyżej, s. 14.

¹³ Zeszyt 1 tego periodyku ukazał się już w 1951 r. Artykuł doczekał się zwięzłej recenzji W. Kowalenki w: PZ 7, 1951, z. 3, s. 605-606.

¹⁴ Recenzja Z. Wojciechowskiego w: PZ 8, 1952, z. 3, s. 629-630.

dotyczące dziejów Słowiańszczyzny Połabskiej to: *Beobachtungen zu Entstehung und Wesen des Lutizenbundes* (JGMOD 7, 1958, s. 1-38; przedruk: *Frühzeit*, s. 130-166, komentarz s. 441-448), wspomniana *Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat*¹⁵, *Slawische Altertumswissenschaft in der Nachfolge Lubor Niederles* (JGMOD Ergänzungsband zu 11, 1967, s. 1-26; przedruk: *Frühzeit*, s. 11-30, komentarz s. 423-428; jest to zarazem recenzja trzech pierwszych tomów czeskiej serii *Vznik a počátky Slovanů*, Praha 1956-1960), *Großmähren und die Slawen an Elbe und Ostsee* (w: *Großmähren. Ein versunkenes Slavenreich im Lichte neuer Ausgrabungen*, Berlin 1967 [katalog wystawy], s. 97-106; przedruk: *Frühzeit*, s. 100-110, komentarz s. 436-438), *Zur Bedeutung der Awaren für die slawische Ausdehnungsbewegung im frühen Mittelalter* (ZfO 28, 1979, s. 498-545d; przedruk: *Frühzeit*, s. 47-99, komentarz s. 434-436), *Der slawische Aufstand von 983 – eine Schicksalswende in der Geschichte Mitteleuropas* (w: *Festschrift der Landesgeschichtlichen Vereinigung für die Mark Brandenburg zu ihrer hundertjährigen Bestehen 1884-1984*, Berlin 1984, s. 9-55).

Osobno chciałbym wymienić prace, które choć również dotyczą problematyki słowiańskiej, zajmują w twórczości W. H. Fritzego miejsce odrębne. Są to, po pierwsze, prace o charakterze ściśle językoznawczym: *Ortsnamenkunde und Landesgeschichte in ostdeutschen Ländern – Probleme der Namenkontinuität* (w: *Deutsch-slawische Namenforschung*, Marburg/L. 1981, s. 1-39; przedruk: *Frühzeit*, s. 382-422) i *Zur Frage der sogen. Liquidametathese in altpolabischen Eigennamen des 8.–11. Jahrhunderts* (w: *Gedenkschrift für Reinhold Olesch*, Köln–Wien 1990, s. 3-38). Nie była Fritzemu obca problematyka czeska, o czym świadczą artykuły: *Phänomene und Probleme des westslawischen Bauerntums am Beispiel des frühpřemyslidischen Böhmen* (w: *Das Dorf der Eisenzeit und des frühen Mittelalters. Siedlungsform – wirtschaftliche Funktion – soziale Struktur*, Göttingen 1977, s. 494-529; przedruk: *Frühzeit*, s. 167-208, komentarz s. 448-449) oraz *Corona Regni Bohemiae. Die Entstehung des böhmischen Königtums im 12. Jahrhundert im Widerspiel von Kaiser, Fürst und Adel* (w: *Frühzeit*, s. 209-296 [pierwodruk]).

Ważną cechą naukowej twórczości Fritzego było – widoczne już w tytule dysertacji doktorskiej – połączenie studiów nad wczesną Słowiańszczyzną i wczesną historią państwa Franków. Już w roku 1954 ukazały się jego studia: *Die fränkische Schwurfreundschaft der Merowingerzeit. Ihr Wesen und ihre politische Funktion* (Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt. 71, 1954, s. 74-125), *Bonifatius und die Einbeziehung von Hessen und Thüringen in die Mainzer Diözese. Bemerkungen zu einer unerklärten Stelle in Willibalds Bonifatius-Vita* (Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte 4, 1954, s. 37-63), w roku 1971 *Zur Entstehungsgeschichte des Bistums Utrecht. Franken und Friesen 690-734* (Rheinische Vierteljahrsblätter 35, 1971, s. 107-151), wreszcie dwa lata później – monografia *Papst und Frankenkönig. Studien zu den päpstlich-fränkischen Rechtsbeziehungen von 754 bis 824* (Sigmaringen 1973 [Vorträge und Forschungen, Sonderband 10], ss. 99).

¹⁵ Zob. przypisy 6 i 7.

Druga i trzecia z wymienionych tu prac prowadzą do kolejnej ważnej dla Fritzego dziedziny, mianowicie badań nad wczesnośredniowieczną teorią i praktyką misyjną, istotną także ze słowiańskiego punktu widzenia, ale do niego się nieograniczającą. Na czoło wysuwa się obszerne studium *Universalis gentium confessio. Träger und Wege universalmissionarischen Denkens im 7. Jahrhundert* (Frühmittelalterliche Studien 3, 1969, s. 78-130), poprzedzone cyklem trzech artykułów pod wspólnym tytułem „Słowianie i Awarowie w anglosaskim programie misyjnym”: *Slaven und Awaren im angelsächsischen Missionsprogramm*, cz. 1: *Theologia naturalis und Slavenmission bei Bonifatius* (ZfsP 31, 1963, s. 316-338); cz. 2: *Bedas Rugini und Willibrords Dänenmission* (tamże 32, 1965, s. 231-251); cz. 3: *Bedas Hunni und die Entstehung der angelsächsischen Missionsvölkerliste von 703/704* (tamże 33, 1967, s. 358-372). Można tu wymienić jeszcze syntetyczny artykuł *Brun von Querfurt* (w: *Theologische Realenzyklopädie*, t. 7, z. 1/2, Berlin–New York 1980, s. 233-236).

W ostatniej dekadzie życia, w związku z pracą nad projektem *Germania Slavica*, a częściowo także z jubileuszem 750-lecia powstania Berlina w 1987 r., dostrzec można w twórczości Fritzego znaczną koncentrację na problematyce kontaktów słowiańsko-niemieckich na obszarze Niemiec północno-wschodnich, zwłaszcza Brandenburgii i Berlina. Oczywiście, tematykę tę podejmował Fritze znacznie wcześniej, o czym świadczą prace: *Das Vordringen deutscher Herrschaft in Teltow und Barnim* (JBLG 22, 1971, s. 81-154; przedruk: *Frühzeit*, s. 297-374, komentarz s. 449-450), przygotowana wraz z Winfriedem Schichem do *Historischer Handatlas von Brandenburg und Berlin* [z. 56, Berlin 1977, do tego zeszytu komentarza] mapa *Vorkoloniale und hochmittelalterliche Besiedlung der Zauche und des Hohen Teltow* (w skali 1:200 000) oraz niedrukowana niestety praca *Probleme des Fortlebens slawischer Bevölkerung nordostdeutscher Länder im hohen Mittelalter (vornehmlich in Brandenburg und Mecklenburg)*, dostępna jedynie w powielonym protokole nr 160 z 1970 r. *Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte* (s. 87-98). Po powołaniu do życia berlińskiego projektu *Germania Slavica* Fritze publikował dalsze prace z tej dziedziny (pomijam dwie wymienione w przypisie 8): *Eine Karte zum Verhältnis der frühmittelalterlich-slawischen zur hochmittelalterlichen Siedlung in der Ostprignitz* (w: *Germania Slavica* II, Berlin 1981, s. 41-92 [z mapą]), *Die Agrar- und Verwaltungsreform auf der Insel Rügen um 1300* (tamże, s. 143-186), *Die frühe Besiedlung des Bäketales und die Entstehungsgeschichte Berlins* (JBLG 36, 1985, s. 7-41), *Zu Deutung und ursprünglicher Beziehung des Landnamens „Barnim“* (tamże 37, 1986, s. 41-50), *Die Spandauer Stadtrechtsurkunden von 1232 und 1240 und die Anfänge Berlins* (tamże 38, 1987, s. 7-35), *Entstehung und Anfänge von Berlin* (w: *Bürger, Bauer, Edelmann*, Berlin 1987 [katalog wystawy], s. 11-19), wreszcie kapitalne studium „*Villae slavicae*” in der Mark Brandenburg. *Zur Bedeutung eines urkundlichen Terminus des hohen Mittelalters im Bereich der Germania Slavica* (w: *Dona Brandenburgica. Festschrift für Werner Vogel zum 60. Geburtstag* [=JBLG 41], Berlin 1990, s. 11-68)¹⁶.

¹⁶ Rec. J. Strzelczyk w: *Sobótka* 47, 1992 (wyd. 1993), z. 3-4, s. 493-496.

Osobną, ale pozostającą w związku z głównym (słowiańsko-niemieckim) nurtem, pozycję w twórczości W. H. Fritzego zajmują następujące prace: *Polen, Preußen und Deutschland. Bemerkungen zur Neuausgabe der gleichnamigen Schrift von Constantin Frantz (1848)* (JGMOD 20, 1971, s. 262-293) oraz pośmiertnie wydana *Hildesheim – Brandenburg – Posen. Godehard-Kult und Fernhandelsverkehr im 12. Jahrhundert* (w: *Beiträge zur Entstehung und Entwicklung der Stadt Brandenburg im Mittelalter*, red. W. Schich, Berlin–New York 1993, s. 103-130). Szczególnie chciałbym jednak podkreślić opublikowaną w 1961 r. druzgocącą krytykę pseudonaukowej pracy Walthera Stellera¹⁷ pod zmiennym tytułem: *Slavomanie oder Germanomanie? Bemerkungen zu W. Stellers neuer Lehre von der älteren Bevölkerungsgeschichte Ostdeutschlands* (JGMOD 9/10, 1961, s. 293-304; przedruk: *Frühzeit*, s. 31-46, komentarz s. 429-434), tym bardziej że niewczesnych pobratymców Stellera, jak się okazuje, nie brakowało i nie brakuje w Niemczech, o czym może świadczyć postowie Fritzego do jego artykułu w zbiorze *Frühzeit*, a także polemika, do jakiej doszło na łamach berlińskiego „Der Tagesspiegel” (z 13 listopada i 11 grudnia 1983 r.) pomiędzy pisarzem i popularyzatorem Hansem Scholzem i organizatorami wystawy *Slawen und Deutsche zwischen Elbe und Oder. Vor 1000 Jahren: Der Slawenaufstand von 983* w Berlinie Zachodnim: archeologiem Adriaanem von Müllerem i historykiem Wolfgangiem H. Fritzem.

Wolfgang H. Fritze pilnie śledził postęp badań w swoich dziedzinach i był autorem wielu recenzji różnorodnych prac, także autorów polskich: Gerarda Labudy (*Państwo Samona*), Mariana Plezi (*Greckie i łacińskie źródła do najstarszych dziejów Słowian*), Mariana Zygmunta Jedlickiego (kronika Thietmara), Władysława Jana Grabskiego (*300 miast wróciło do Polski*), Witolda Hensla (*Polska przed tysiącem lat i Die Anfänge des polnischen Staates*). Z kolei jego prace w Polsce dostrzegano i omawiano, z reguły także spotykały się z uznaniem. Wspólnie z Klausem Zernackiem zredagował Fritze tom materiałów dwóch berlińskich, polsko-niemieckich konferencji naukowych w latach 1974 i 1975, pod tytułem *Grundfragen der geschichtlichen Beziehungen zwischen Deutschen, Polaben und Polen* (Berlin 1976), inaugurując tym samym podserię: „Publikationen zur Geschichte der deutsch-polnischen Beziehungen” w ramach serii „Einzelveröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin”¹⁸. Nie zostały niestety opublikowane materiały konferencji naukowej poświęconej słowiańskim Stodoranom i początkom Marchii Brandenburskiej, jaka odbyła się w Berlinie krótko przed ogłoszeniem stanu wojennego w Polsce¹⁹.

¹⁷ W. Steller, Name und Begriff der Wenden (Sclavi). Eine wortgeschichtliche Untersuchung, Kiel 1959.

¹⁸ Polskie recenzje: J. Strzelczyk w: KH 84, 1977, z. 2, s. 511-514; G. Labuda w: ZH 44, 1979, z. 2, s. 111-113; K. Myśliński w: Studia Historica Slavo-Germanica 7, 1978, s. 151-154. Fritze zamieścił w tym tomie obszerny (s. 134-142) głos dyskusyjny.

¹⁹ Sprawozdania: W. H. Fritze, Deutsch-polnische Arbeitstagung „Vom Hevellerstaat zur Mark Brandenburg” vom 15. bis 18. Nov. 1981 im Hause der Historischen Kommission zu Berlin, w: AHF [Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen in der Bundesrepublik Deutschland]. Information Nr. 21 z 22.09.1982, s. 1-4; J. Strzelczyk, Genez Marchii Brandenburskiej, Studia Historica Slavo-Germanica 11, 1982 (wyd. 1983), s. 237-239.

Wolfgang H. Fritze był jednym z najwybitniejszych w powojennych Niemczech – obok takich uczonych, jak Walter Schlesinger, Herbert Ludat, Klaus Zernack, Hans-Dietrich Kahl, Manfred Hellmann – znawców dziejów Słowiańszczyzny i stosunków słowiańsko-niemieckich w średniowieczu. Jego prace odznaczały się wielką skrupulatnością i uczciwością badawczą, w pełni doceniał wkład nauki krajów słowiańskich (zwłaszcza Polski), potrafił i chciał z niego obficie korzystać. Przy bardzo szerokich horyzontach intelektualnych i kompetencjach badawczych pozostał przede wszystkim mediewistą, opierającym się zwłaszcza na tradycyjnych źródłach pisanych, posiadał jednak pełne kompetencje w zakresie językoznawstwa historycznego i archeologii wczesnohistorycznej. Był powszechnie ceniony, choć jego prace publikowane (o ile zdołałem się zorientować) wyłącznie w Niemczech i w języku niemieckim w dalece niewystarczającym stopniu były znane i docenione poza Niemcami i Polską. Większość jego prac zachowuje dotąd pełną aktualność naukową. Polsce i Polakom był życzliwy, ale jego życzliwość miała ogólniejszy charakter. Był też w ujmujący sposób skromny i wrażliwy, co ma także ten niekorzystny skutek, że jego biograf napotyka na spore trudności, nawet chcąc uchwycić same fakty z jego życia. O zaszczyty i godności nigdy nie zabiegał, nie chciał i zapewne nie potrafił... Biograf Fritzego, Dietrich Kurze, zwrócił uwagę na to, że rezygnując z ubiegania się o ordynariat na politechnice berlińskiej w 1970 r., musiał Fritze zdawać sobie sprawę z tego, że jest to nie tylko pierwsza, ale – chociażby ze względu na wiek – zapewne ostatnia w jego życiu możliwość prestiżowego awansu²⁰. Wykształcił pięciu doktorów: Reinhard Schneider, Irene Haselbach, Eberhard Demm, Ludolf Kuchenbuch, Barbara Sasse.

Warto zaznaczyć, że związany nierozdzielnie z nazwiskiem Wolfganga H. Fritzego projekt badawczy *Germania Slavica* znalazł po jego śmierci kontynuację w ramach powołanego w 1992 r. w Berlinie *Forschungsschwerpunkt Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas*, mającego na celu zapewnienie ciągłości i wykorzystanie potencjału badawczego po likwidacji Akademii Nauk NRD i niemal wszystkich jej instytutów w dziedzinach humanistycznych i społecznych, a w roku 1995, po ustabilizowaniu i przeniesieniu do Lipska, funkcjonującego pod nazwą *Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas* (GWZO). *Germania Slavica* stanowi od początku jeden z punktów ciężkości badań Centrum, w porównaniu z czasami Fritzego znacznie jednak rozszerzyła zakres zainteresowań badawczych na całą Europę Środkowo-Wschodnią²¹.

Jerzy Strzelczyk

²⁰ D. Kurze, *Erinnerung*, s. 438.

²¹ GWZO publikuje serię „Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa”, w której ukazała się znaczna liczba ważnych monografii i prac zbiorowych. Zob. artykuł programowy Christiana Lübkego, *Germania-Slavica-Forschung im Geisteswissenschaftlichen Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas e.V.: Die Germania Slavica als Bestandteil Ostmitteleuropas*, w: *Struktur und Wandel im Früh- und Hochmittelalter. Eine Bestandaufnahme aktueller Forschungen zur Germania Slavica*, red. Ch. Lübke, Stuttgart 1998 [Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa, 5], s. 9-16; W. Schich, „Germania Slavica” – Die ehemalige interdisziplinäre Arbeitsgruppe (jak w przyp. 9).